

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

DETERMINATION OF THE CONTENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF RECREATIONAL ACTIVITY OF SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION

УДК 378.096

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.8>**Білошицький В.В.,**

начальник науково-дослідної лабораторії наукового супроводження розроблення нормативів і стандартів фізичної підготовки і спорту Науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Кириченко В.М.,

канд. пед. наук, доцент кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації Національного університету фізичного виховання і спорту України

Дмитренко С.М.,

канд. наук з фіз. виховання і спорту, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Яковлів В.Л.,

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Коновалов Д.О.,

науковий співробітник науково-дослідного відділу розвитку фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Стаття присвячена актуальним питанням формування професійних компетентностей рекреаційної та реабілітаційної діяльності фахівців фізичного виховання та спорту. Головною метою роботи є визначення змісту формування важливих професійних компетентностей, необхідних для здійснення рекреаційної діяльності фахівцями фізичного виховання та спорту. Із метою досягнення мети та завдань дослідження створено науково-дослідну групу, до складу якої увійшли фахівці напряму фізичної рекреації та реабілітації (представники інших суміжних галузей). Під час дослідження членами науково-дослідної групи використані такі методи: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної (спеціальної) літератури, аналіз Інтернет-джерел, педагогічні спостереження, методи математичної статистики. У відповідності до моніторингу науково-методичної та спеціальної літератури відомо, що в узагальненому вигляді компетенція уявляється як знання, уміння, навички, готовність, цінність, мотивовані здібності, які дозволяють здійснити (виконати) необхідну професійну діяльність на високому рівні. Крім цього, компетенція включає в себе сукупність взаємопов'язаних якостей особистості: знання, уміння, навички, способи діяльності, які виникають по відношенню до певного кола предметів чи процесів та необхідні для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них. У свою чергу, компетентність – це володіння, опанування індивідом відповідною компетенцією, яка включає його особисте відношення до неї та предмету діяльності. Нами також встановлено, що базою для опанування компетентністю фахівцем фізичного виховання та спорту є оволодіння ним загальнокультурними та професійними компетенціями, які визначають рівень його спеціальної професійної підготовленості до виконання визначених стандартами видів діяльності. На опанування рекреаційною діяльністю виділяється шість важливих компетенцій, які необхідно сформувати під час освітнього процесу. Варто також зауважити, що в компетентнісній моделі рекреаційної діяльності фахівця фізичного виховання членами нашої науково-дослідної групи виділено п'ять профілів компетенцій: гностичні, комунікативні, конструктивні, проєктні, організаторські. Під час дослідження членами науково-дослідної групи встановлено, що поступальний розвиток компетентності в освітньому процесі повинен здійснюватися поетапно (упродовж чотирьох основних етапів). Таким чином, у відповідності до визначеного нами змісту кожної компетенції рекреаційної діяльності можливо є побудова ефективного освітнього процесу здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців фізичного виховання. Результати дослідження впроваджені в освітній процес здобувачів вищої освіти спеціалізованих закладів вищої освіти.

Ключові слова: здібності, здобувачі вищої освіти, навички, освітній процес, професійні компетентності, рекреація, компетенції, уміння, фахівці, фізичне виховання.

The article is devoted to topical issues of formation of professional competencies of recreational and rehabilitation activities of specialists in physical education and sports. The main purpose of the work is to determine the content of the formation of important professional competencies necessary for the implementation of recreational activities by specialists in physical education and sports. In order to achieve the goals and objectives of the study, a research group was created, which included specialists in the field of physical recreation and rehabilitation (representatives of other related fields). During the research the members of the research group used the following methods: theoretical analysis and generalization of scientific-methodical (special) literature, analysis of Internet sources, pedagogical observations, methods of mathematical statistics. In accordance with the monitoring of scientific and methodological and special literature, it is known that in generalized form, competence is presented as knowledge, skills, abilities, readiness, value, motivated abilities that allow to carry out (perform) the necessary professional activity at a high level. In addition, competence includes a set of interrelated personality traits: knowledge, skills, abilities, ways of doing things that arise in relation to a certain range of objects or processes and are necessary for quality productive activities in relation to them. In turn, competence is the possession, acquisition by an individual of the relevant competence, which includes his personal attitude to it and the subject of activity. We also found that the basis for mastering the competence of a specialist in physical education and sports is the acquisition of general cultural and professional competencies, which determine the level of his special professional training to perform the activities defined by the standards. There are six important competencies to master recreational activities that need to be formed during the educational process. It is also worth noting that in the competency model of recreational activities of a physical education specialist, members of our research group have five profiles of competencies: gnostic, communicative, constructive, design, organizational. During the study, members of the research group found that the progressive development of competence in the educational process should be carried out in stages (over four main stages). Thus, in accordance with the content of each competence of recreational activity defined by us, it is possible to build an effective educational process for applicants for higher education - future specialists in physical education. The results of the research are introduced into the educational process of applicants for higher education in specialized higher education institutions.

Key words: abilities, applicants for higher education, skills, educational process, professional competencies, recreation, competencies, skills, specialists, physical education.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На сьогодні ефективна та якісна професійна діяльність вимагає від фахівця фізичного виховання та спорту високого професіоналізму, творчості, неординарності, активності, стійких знань, умінь та навичок у напрямі виконання своїх функціональних обов'язків. Важливим є те, що сучасний випускник спеціалізованого закладу вищої освіти повинен уміти організувати та проводити заняття фізкультурно-оздоровчої (рекреаційної) спрямованості для різних груп населення.

У свою чергу, рекреаційна діяльність спрямована на реалізацію специфічних оздоровчих потреб, відновлення та розвиток фізичних і духовних сил особистості, її інтелектуального розвитку та характеризується широким колом засобів, які сприяють оздоровленню індивіда. Крім цього, рекреаційна діяльність є складовою частиною професійної діяльності фахівців фізичного виховання та спорту (надалі фахівців фізичного виховання) різної за своїми функціональними обов'язками спрямованості (інструктор із лікувальної фізичної культури, інструктор зі спорту, учитель фізичної культури, тренер з виду спорту, викладач фізичного виховання, викладач спеціальної фізичної підготовки (та ін.).

Для виконання своїх посадових обов'язків фахівець із фізичного виховання повинен володіти відповідними професійними вміннями, знаннями, навичками, особистісними якостями та високими моральними цінностями, більшість яких він набуває під час підготовки до своєї майбутньої професійної діяльності. Іншими словами, фахівець фізичного виховання повинен володіти відповідним високим рівнем професійних компетентностей, який дозволить йому успішно виконувати посадові обов'язки. У відповідності до вищезазначеного прослідковується важливість вибору наукової розвідки в напрямку визначення змісту необхідних професійних компетентностей рекреаційної діяльності фахівців фізичного виховання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дослідження виконано у відповідності до планів: науково-дослідної лабораторії наукового супроводження розроблення нормативів і стандартів фізичної підготовки і спорту науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського та кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації Національного університету фізичного виховання і спорту України (2019–2020 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Компетентнісний підхід у світовій освітній системі виступає як основний та провідний чинник, який дозволяє виділити основні домінанти, які визна-

чають професійну складову частину особистості. Питанням дослідження феномену компетентнісного підходу до професійної діяльності присвячені роботи: Гуревича Р.С., Іванія І.В., Краєвського В.В., Пеньковця Д.В., Проценка А.А., Самсутіна Н.М., Татури Ю.Г., Фролова Ю.В. та інших учених. Крім цього, зазначений підхід є своєрідним типом освітнього напрямку, який передбачає більш впорядковане формування у здобувачів вищої освіти готовності до виконання майбутніх посадових обов'язків. Варто також зауважити, що компетентнісний підхід акцентує увагу освітнього процесу на розвинення в індивіда необхідних здібностей до дій у різноманітних професійних ситуаціях, у тому числі й нестандартних.

Питанням визначення складу та змісту понять «компетенція» та «компетентність» як важливих чинників модернізації професійної освіти присвячені роботи низки науковців: Бібік Н.В. [1], Верби В.А., Гребешкової О.М. [2], Голованя М.С. [3], Зимньої І.А. [4], Коваліва Ю.І. [5], Кучай О.В. [6], Леонтьяна М.А. [7], Нагорної Н.В. [8], Хуторської А.В. [9], Bowden J. [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-методичної та спеціальної літератури в обраному напрямі дослідження дозволив нам визначити такі суперечності між:

- сутністю понять «компетенція» та «компетентність»;
- необхідністю формування готовності фахівців фізичного виховання до рекреаційної діяльності та відсутністю необхідного теоретичного матеріалу для всебічного їх професійного розвитку;
- потребою у високопрофесійних фахівців фізичного виховання та невизначеністю змісту формування їхніх професійних компетентностей рекреаційної діяльності в освітньому процесі.

Варто також зауважити, що, не дивлячись на значну кількість наукових розробок в обраному напрямі дослідження, питанням визначення змісту професійних компетентностей рекреаційної діяльності фахівців фізичного виховання нами не виявлено, що потребує додаткового дослідження. Крім цього, у відповідності до моніторингу науково-методичної та спеціальної літератури, попередніх досліджень у зазначеному напрямі [11–14] нами визначено сутність системи рекреаційної діяльності, що дозволяє скорегувати тему та завдання дослідження.

Мета статті – визначити зміст формування важливих професійних компетентностей, необхідних для здійснення рекреаційної діяльності фахівцями фізичного виховання та спорту.

Для досягнення мети дослідження планувалося вирішити такі завдання:

- здійснити аналіз науково-методичної та спеціальної літератури в напрямку формування про-

фесійних компетентностей у майбутніх фахівців різних напрямів професійної діяльності;

– визначити сутність понять: «знання», «уміння», «навичка»; «компетенція», «компетентність»;

– визначити складові частини компетентної моделі рекреаційної діяльності фахівців фізичного виховання;

– визначити головні етапи формування рекреаційної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що сьогодні існують різноманітні погляди на сутність компетентного підходу, а загальним є розуміння компетенції як здібності та готовності індивіда на основі здобутих знань та умінь справлятися з різними завданнями під час майбутньої професійної діяльності. Варто також зауважити, що під знаннями розуміється відображення у свідомості індивіда предметів, явищ та законів об'єктивної реальності в їх дидактичному взаємозв'язку та динаміці.

Уміння можливо визначити як сукупність знань та гнучких навичок, які забезпечують можливість виконання певної діяльності чи дії у визначених умовах. У свою чергу, навичка розуміється як часткова автоматизованість виконання та регуляції цілеспрямованих умінь індивіда. Уміння, доведене до автоматизму, є показником сформованості відповідної прикладної компетенції.

В узагальненому вигляді компетенція уявляється як знання, вміння, навички, готовність, цінність, мотивовані здібності, які дозволяють здійснити (виконати) необхідну професійну діяльність на високому рівні. Із метою розподілу загального та індивідуального необхідно розрізнити синонімічні особливості понять: «компетенція» та «компетентність».

Компетенція включає в себе сукупність взаємопов'язаних якостей особистості: знання, уміння, навички, способи діяльності, які виникають по відношенню до певного кола предметів чи процесів та необхідні для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них.

Компетентність – володіння, опанування індивідом відповідною компетенцією, яка включає його особисте відношення до неї та предмету діяльності (Бермус А.Г.). У свою чергу, базою для опанування компетентністю фахівцем фізичного виховання є оволодіння ним загальнокультурними та професійними компетенціями, які визначають рівень його спеціальної професійної підготовленості до виконання визначених стандартами видів діяльності (рекреаційна, педагогічна, організаційно-управлінська, тренерська, культурно-просвітницька та ін.).

На опанування рекреаційною діяльністю виділяється шість важливих компетенцій, які необхідно сформувати під час освітнього процесу. Фахівець фізичного виховання та спорту:

1) спроможний зацікавити представників різних груп населення, використовуючи комунікативні та організаційні здібності для участі їх у рекреаційній діяльності;

2) самостійно організовує та проводить рекреаційну діяльність у закладах різного типу та спрямованості із урахуванням особливостей тих, хто тренується, а також гігієнічних та природно-середовищних факторів;

3) уміє самостійно обирати засоби та методи рекреаційної рухової діяльності з метою корекції стану тих, хто тренується, з урахуванням їхнього віку, статі, виду професійної діяльності та психофізіологічного стану на основі даних контролю їхніх фізичних здібностей та функціонального стану;

4) здатен формувати уміння свідомо використовувати засоби фізичного виховання як фактор відновлення працездатності та забезпечення активного довголіття;

5) уміє реалізовувати програми оздоровчого тренування для різних груп населення, які включають у себе педагогічні технології управління масою тіла, питання та регуляції психічного стану з урахуванням морфофункціональних, психологічних та вікових особливостей тих, хто тренується з установкою на відновлення;

6) володіє навичками складати плани, звіти, організувати та проводити масові фізкультурні заходи та спортивні змагання.

На наш погляд, опанування зазначеними компетенціями дозволить вирішувати такі професійні завдання рекреаційної діяльності: залучати населення до рекреаційної діяльності як фактору здорового способу життя; реалізовувати програми рухової рекреації населення на різних рівнях у відповідності до потреб населення; обирати засоби, методи та форми рекреаційної діяльності за циклами занять різної тривалості та інше.

Відбір та структурування змісту навчального матеріалу, створення програмного та навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх фахівців зазначеної галузі до вирішення завдань рекреаційної діяльності та формування специфічних професійних компетенцій вимагає розробки змістових компонентів компетенцій шляхом опису здібностей, які необхідно сформувати для вирішення професійних завдань рекреаційної діяльності. Варто також зауважити, що в компетентній моделі рекреаційної діяльності фахівця фізичного виховання членами нашої науково-дослідної групи виділено п'ять профілів компетенцій: гностичні, комунікативні, конструктивні, проєктні, організаторські.

Крім цього, інформаційний зміст освіти зумовлений змістом компонентів соціальної та професійної компетентності та представлено у вигляді галузей наукових знань, які є базовими когнітивними основами розвитку відповідних компетенцій.

цій. У свою чергу, до предметно-наукового змісту теоретичної підготовки рекреаційної діяльності включені знання галузей: рекреології, засобів та методів фізичної рекреації та реабілітації, змісту фізкультурно-рекреаційної діяльності, способів визначення фізкультурно-рекреаційних потреб населення, медико-біологічних та соціально-педагогічних основ організації дозвілля населення, способів і методів організації та управління фізкультурно-рекреаційною діяльністю, способів популяризації фізичної рекреації та реабілітації та ін.

Ми вважаємо, що під час організації викладання та вивчення певних навчальних дисциплін важливим є забезпечення міждисциплінарної інтеграції знань у контексті певних структурно-змістових характеристик компетентності. Організація і супроводження професійної та громадської діяльності здобувачів вищої освіти є відповідним ядром практичної підготовки майбутніх бакалаврів фізичної культури (фізичного виховання) та основою формування в них соціального та професійного досвіду.

Зміст професійної практичної діяльності здобувачів вищої освіти ґрунтується на формуванні навичок організації та впровадженні рекреаційної діяльності під час позааудиторних занять у період педагогічної та виробничої практик. У свою чергу, зміст громадської практичної діяльності здобувачів вищої освіти базується на формуванні навичок визначення фізкультурно-рекреаційних переваг та потреб населення, організації активного відпочинку різних груп населення під час участі у різних формах волонтерської діяльності.

Слід підкреслити, що практична та громадська діяльність складають практичну підготовку здобувачів вищої освіти. У їх основі лежить навчально-практична робота під час занять, яка може проводитися у формах вирішення ситуативно-проблемних завдань, участі в ділових та рольових іграх, розробки та презентації проектів та в інших формах.

Тематика ситуативно-проблемних завдань, ділових та рольових ігор, диспутів повинна відповідати змісту відповідної компетентності, яка формується. Крім цього, компетентність визначає здатність особистості діяти за межами навчальних умов та ситуацій, переносити знання та уміння на практичну складову частину.

Поступальний розвиток компетентності в освітньому процесі повинен здійснюватися поетапно. Нами виділено чотири основних етапи формування рекреаційної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання:

перший етап – (мотиваційно-орієнтовний) забезпечує формування знань про майбутню професійну діяльність, розкриває значення рекреаційної діяльності, розвиває у здобувачів вищої освіти пізнавальну зацікавленість до майбутньої професії;

другий етап – (навчально-теоретичний) спрямований на формування інтелектуальних (тео-

ретичних) умінь та здібностей у здобувачів вищої освіти вирішувати теоретичні завдання в освітньому процесі;

третій етап – (навчально-практичний) специфічний етап, який спрямований на формування професійних компетенцій у певних визначених ситуаціях рекреаційної діяльності під час практичних та семінарських занять, які пов'язані з формуванням здібностей у студентів застосовувати на практиці наявні знання, вміння та навички під час ситуативно-ігрової взаємодії, а також самостійного проектування способів вирішення професійних проблем засобами розробки прикладних проектів;

четвертий етап – (рефлексивний) спрямований на безпосереднє застосування сформованих знань, умінь та навичок в умовах справжньої соціальної взаємодії, де відбувається самостійне та усвідомлене виконання набутих професійних умінь.

Таким чином, у відповідності до визначеного нами змісту кожної компетенції рекреаційної діяльності можливою є побудова ефективного освітнього процесу здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців фізичного виховання.

Висновки. У результаті дослідження нами визначено зміст формування важливих професійних компетентностей, необхідних для здійснення рекреаційної діяльності фахівцями фізичного виховання та спорту. Отже, мета роботи досягнута, а поставлені перед нами завдання – виконані.

Результати дослідження впроваджені в освітній процес здобувачів вищої освіти навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Національного університету фізичного виховання і спорту України та Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Перспективи подальших досліджень передбачають розроблення змістово-функціональної моделі реабілітаційно-рекреаційної діяльності майбутніх офіцерів – начальників фізичної підготовки та спорту (фахівців фізичного виховання та спорту).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бібік Н.В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / «К.І.С.». Київ, 2004. С. 45–50.
2. Верба В.А., Гребешкова О.М. Проблеми ідентифікації компетенцій підприємства. *Проблеми науки*. 2004. № 7. С. 23–28.
3. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8. С. 224–233.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
5. Ковалів Ю.І. Компетенція : літературознавча енциклопедія / ВЦ «Академія». Київ, 2007. 510 с.

6. Кучай О.В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. *Рідна школа*. 2009. № 11. С. 44–48.

7. Леонтян М.А. Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». 2012. № 176. С. 73–75.

8. Нагорна Н.В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. №1-2. С. 266–268.

9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.

10. Bowden John. Competency – Based Education–Neither a Panacea nor a Pariah. «Young Scientist». 2018. № 2. С. 138–143.

11. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг. *Туристична література*. 2016. № 2. С. 123–129.

12. Федяй І.О. Функції рекреаційної діяльності людини. *Рекреація та реабілітація*. 2017. № 1. С. 174–183.

13. Мороз Ю.М. Сутність рекреації як самостійної галузі наукових досліджень. *Рекреація та фізична реабілітація*. 2019. № 2. С. 189–195.

14. Пангелов С.Б. Формування передумов виникнення фізичної рекреації як форми дозвілля людини у первинному суспільстві. *Молода спортивна наука України*. 2009. № 4. С. 138–142.